

केंद्र पुरस्कृत निर्मल भारत अभियानांतर्गत
अभिप्रेरक म्हणून निवडण्या बाबत.

महाराष्ट्र शासन
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग
शासन परिपत्रक क्र.संस्वअ-२०१२/प्र.क्र.१७७/पापु-१६,
मंत्रालय,मुंबई-४०००३२
दिनांक — २४ जानेवारी,२०१३

- वाचा — १) शासन निर्णय क्र.मानधन १००५/प्र.क्र.४९०/पापु-१६ दि.२९ एप्रिल २००५ व
समक्रमांकित दि.३० जानेवारी २००६ चा शासन निर्णय
२)केंद्र शासनाकडील पेयजल व स्वच्छता मंत्रालयाचे पत्र क्र. डब्ल्यू — ११०४२/७/२००७
सीआरएसपी- पार्ट,दि.१८ मे ,२०१२
३) निर्मल भारत अभियान मार्गदर्शक सुचना जुलै २०१२.

प्रस्तावना -

घरांची , गावाची व पर्यायाने परिसरांची स्वच्छता व्हावी व ग्रामीण भागातील सर्वसामान्य जनतेचे आरोग्यमान उंचवावे त्यायोगे स्वच्छतेतून समृद्धीकडे ही संकल्पना मुर्त स्वरूपात यावी यासाठी निर्मल भारत अभियाना अंतर्गत विशेष लोकजागृती करण्यात येत आहे. यासाठी माहिती शिक्षण व संवादाचे कार्यक्रम ग्रामपंचायत स्तरावर राबविण्याची आवश्यकता असल्याने या कार्यक्रमात आंतरव्यक्ती संवादावर भर देण्यात येत आहे.

गाव पातळीवर स्वच्छता साधनांची मागणी निर्माण करणे आणि कुटुंबाच्या सवयीमध्ये बदल करणे या दृष्टीकोनातून भारत निर्माण स्वयंसेवक, आशा, अंगणवाडी कार्यकर्त्या/मदतनीस,ग्रामसेवक,तलाठी ,ग्राम आरोग्य सेवक/सेविका,दाई शाळेतील शिक्षक ,गाव पातळीवरील इतर कार्यरत जि.प./शासकीय कर्मचारी,ग्रामपंचायतीचे पंच,स्वयंसहाययता गटाचे सदस्य,विविध ग्राम विकास समित्यांचे सदस्य (मुंबई ग्राम पंचायत अधिनियमातील कलम ४९ अन्वये गठित),राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक व इतर क्षेत्रिय कार्यकर्ते या प्रवर्तकांना (motivator) , ग्रामीण कुटुंबांना वैयक्तिक शौचालय बांधून त्याचा वापर करण्यासाठी प्रति शौचालय रु.७५/- याप्रमाणे प्रोत्साहन भत्ता निर्मल भारत अभियानांतर्गत माहिती, शिक्षण व संवादासाठी राखून ठेवलेल्या निधीतून देण्यास, मान्यता देण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचारधीन होता. याअनुषंगाने पुढीलप्रमाणे सुचना निर्गमित करण्यात येत आहेत.

शासन परिपत्रक :-

१. ग्रामीण कुटुंबांना वैयक्तिक शौचालय बांधून त्याचा वापर करण्यासाठी प्रवृत्त करणा-या भारत निर्माण स्वयंसेवक, आशा, अंगणवाडी कार्यकर्त्या/मदतनीस,ग्रामसेवक,तलाठी ,ग्राम आरोग्य सेवक/सेविका,दाई शाळेतील शिक्षक ,गाव पातळीवरील इतर कार्यरत जि.प./शासकीय कर्मचारी,ग्रामपंचायतीचे पंच,स्वयंसहाययता गटाचे सदस्य,विविध ग्राम विकास समित्यांचे सदस्य (मुंबई ग्राम पंचायत अधिनियमातील कलम ४९ अन्वये गठित),राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक व इतर क्षेत्रिय कार्यकर्ते या अभिप्रेरकांना प्रति शौचालय रु.७५/- याप्रमाणे प्रोत्साहन भत्ता निर्मल भारत अभियानांतर्गत माहिती, शिक्षण व संवादासाठी राखून ठेवलेल्या निधीतून देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. या अ प्रवर्तकांस निर्मल दूत म्हणून संबोधण्यात यावे .

२. निर्मलदूत निवडीबाबत मार्गदर्शक सूचना :-

दरवर्षी केवळ निर्मल भारत अभियानाच्या वार्षिक कृती आराखडयामध्ये समाविष्ट गावांमध्ये निर्मल दूत निवडण्यात यावे. निवडीबाबत जिल्हा, तालूका व गाव पातळीवर व्यापक प्रसिध्दी करण्यात यावी. यासाठी इच्छुक व्यक्तींकडून परिशिष्ट "अ " प्रमाणे अर्ज मागवावे. प्राप्त अर्जांची छाननी ग्रामसेवक व गट संसाधन केंद्राचे(BRC- पाणी व स्वच्छता) गट समन्वयक ,यांच्या मार्फत विस्तार अधिकारी पंचायत यांच्या देखरेखीखाली करण्यात यावी. प्रत्येक निर्मल दुतास वाडी, वस्ती, पाडा व वार्डनिहाय शौचालये नसणारी कुटुंबे निश्चित करून अंतिम यादी तयार करावी. तथापि निर्मल दूत म्हणून निवड करणा-या व्यक्तीकडे स्वतःच्या घरी शौचालय असणे बंधनकारक आहे.

३. ग्रामसभा व ग्राम सेवकांची जबाबदारी :-

ग्रामसभेत निर्मल दूतांना शौचालय बांधकाम करण्यास प्रेरित करावयाच्या कुटुंबांच्या यादीचे वाचन करण्यात यावे. सदर ग्रामसभेचे इतिवृत्त स्वयंस्पष्ट असावे. त्यात निर्मल दूत व त्यांना प्रेरित करावयाच्या कुटुंबांची यादी यांचा स्पष्ट उल्लेख असावा. सदर इतिवृत्त व अंतिम करण्यात आलेली यादी ग्राम सेवकांनी गट विकास अधिकारी व पंचायत समिती यांना सादर करावी. गट विकास अधिका-यांनी ही यादी तपासून निर्मल दूत व त्यांना देण्यात आलेली कुटुंबे यांची माहिती जिल्हा पाणी व स्वच्छता कक्ष यांच्याकडे पाठवावी. तालुकास्तरावरून गट संसाधन केंद्राचे गट समन्वयक (BRC- पाणी व स्वच्छता) प्रवर्तकांना निर्मल दूत म्हणून विशेष ओळखपत्र परिशिष्ट " ब " मधील नमुन्याप्रमाणे देण्यात यावे. प्रवर्तकांनी कामाचे विवरणपत्र परिशिष्ट " क " मधील नमुन्याप्रमाणे ठेवावे.

४. कौशल्यवृद्धीसाठी कार्यशाळा :-

'निर्मल दूतां' ना कौशल्यवृद्धीसाठी प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे. यासाठी ग्रामसभेत अंतिम करण्यात आलेल्या यादीप्रमाणे निर्मल दूतांना वैयक्तिक शौचालय व अंगणवाडी शौचालय बांधकाम इत्यादीबाबत मार्गदर्शन करणे आवश्यक आहे. यासाठी कार्यशाळा आयोजित कराव्यात. यासाठीचा खर्च जिल्हास्तरावरील निर्मल भारत अभियानांतर्गत माहिती, शिक्षण व संवादासाठी राखून ठेवलेल्या निधीतून करावा. कार्यशाळेत 'निर्मल दूत' नां निर्मल भारत अभियान संकल्पना, उद्देश, कार्यपद्धती आरोग्य व स्वच्छता महत्व, शौचालय, बांधकाम, खर्च, अनुदान यांची माहिती, पाणी शुद्धीकरण महत्व घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापन व त्यांचे विविध पर्याय याबाबत माहिती देण्यात यावी.

५. निर्मल दुतांनी ग्रामपातळीवर करावयाचे कामे :-

१. शौचालय नसलेल्या कुटुंबास त्याचे महत्व पटवून शौचालय बांधून वापर करण्यास प्रवृत्त करणे, शौचालय बांधकाम खर्च, अनुदान इ. बाबत तालुकास्तरावर गट संसाधन केंद्राशी (BRC- पाणी व स्वच्छता) समन्वय साधून देणे.

२. वैयक्तिक स्वच्छता, पाणी शुद्धीकरणाचे महत्व, सोप्या पद्धती, इत्यादींची माहिती देणे.

३. घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापन व त्यांचे विविध पर्याय, शौचालयसहित बायोगॅसचे बांधकाम, जलनिस्सारणाच्या संकल्पना, गटार, शोषखड्डे, देखभाल दुरुस्ती इत्यादींची माहिती देणे.

६. निर्मल दूतांना देण्यात येणारे मानधन :-

निर्मल-दूताना प्रति कुटुंब रूपये ७५ /- देण्यात येणारा प्रोत्साहन भत्ता हा कार्यप्रदर्शनावर आधारित असेल. उदा. शौचालय बांधून ते वापरण्यासाठी प्रेरित केलेली कुटुंबाच्या संख्येवर आधारित असेल. प्रोत्साहन भत्ता शिवाय निर्मलदूतांना अन्य कोणत्याही प्रकारचे मानधन, प्रवासभत्ता देय नाहीत. गट विकास अधिकारी यांनी अनुज्ञेय प्रोत्साहन भत्ता गट संसाधन केंद्र(BRC पाणी व स्वच्छता -) च्यासमन्वयाने निर्मलदूतांच्या वैयक्तिक बँक खात्यामध्ये वर्ग करावा.

तथापि ,वैयक्तिक शौचालय बांधून त्याचा वापर केल्यानंतर अनुज्ञेय असलेले अनुदान, लाभार्थ्याला अदा केल्यानंतर, अभिप्रेरकाला प्रोत्साहनपर भत्ता अदा करण्यात यावा. तथापि निर्मल भारत अभियानांतर्गत अनुदान अनुज्ञेय नसलेल्या लाभार्थ्याच्या बाबतीत प्रोत्साहनपर भत्ता प्रवर्तकाला तात्काळ अदा करण्यात यावा.

७. सनियंत्रण :-

ग्रामपातळीवरील प्रभावी अंमलबजावणीसाठी गट विकास अधिकारी यांच्या नियंत्रणाखाली एका समन्वयक अधिकाऱ्याची निवड करून त्याच्या मदतीसाठी , गट संसाधन केंद्राच्या (BRC- पाणी व स्वच्छता) गट समन्वयक यांचेवर जबाबदारी देण्यात यावी. यात निर्मलदूतांच्या कुटुंब भेटीबाबत प्रत्यक्ष भेटीद्वारे पडताळणी करावी, ग्रामपंचायत स्तरावर प्रतीमाह आढावा घ्यावा. जिल्हास्तरावर अंमलबजावणी व सनियंत्रणाची जबाबदारी जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन कक्ष(DWSM -cell) यांची राहिल.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध असून त्याचा संगणक सांकेतांक २०१३०१२४१६१८०४८४२८ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

सही/-

(श्वे.प्र.खडे)

कार्यासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा.राज्यपाल महोदय यांचे सचिव.
- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव.
- ३) मा.उपमुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव.
- ४) सर्व मा.मंत्री,मंत्रालय मुंबई.
- ५) सर्व मा.राज्यमंत्री,मंत्रालय,मुंबई.
- ६) विधानमंडळ सचिवालय
- ७) महासंचालक,माहिती व जनसंपर्क संचनालय,
- ८) सर्व,विभागीय आयुक्त.
- ९) सर्व जिल्हाधिकारी

- १०) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, सर्व
- ११) संचालक, वासो, सिबीडी, बेलापूर.
- १२) अतिरिक्त संचालक, वासो, सिबीडी, बेलापूर.
- १३) उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी, पंचायत विभाग, जिल्हा परिषद, सर्व.
- १४) पाणी पुरवठा विभागातील सर्व पर्यवेक्षीय अधिकारी व कार्यासने
- १५) निवड नस्ती पापु-१६.

परिशिष्ट 'अ'

निर्मलदुत यांनी करावयाच्या अर्जाचा नमूना

१	उमेदवाराचे पुर्ण नाव	
२	संपुर्ण पत्ता	
३	अर्ज करते वेळी उमेदवाराचे पुर्ण वय	
४	उमेदवार	महिला / पुरुष
५	उमेदवाराचे शिक्षण	
६	उमेदवाराच्या व्यवसायिक शिक्षणाची माहिती (असल्यास)	
७	उमेदवाराच्या अनुभवाची माहिती	
८	उमेदवार दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबामध्ये आहे का ?	होय / नाही
९	उमेदवाराच्या घरात वैयक्तिक शौचालय आहे का ?	होय / नाही
१०	शौचालयाचा नियमित वापर केला जातो का?	होय / नाही
११	(१)उमेदवाराचे बँकेत खाते आहे का? (२)असल्यास नंबर नमूद करावा.	होय / नाही
१२	भ्रमणध्वनी क्रमांक	

( )

सही

ठिकाण :-

दिनांक :-

परिशिष्ट 'ब' ओळखपत्राचे प्रारूप

	<div style="border: 1px solid black; width: 150px; height: 60px;"></div>
---	--

निर्मल दुत

नाव :-

पत्ता :-

निर्मल दुत क्रमांक:-

संपर्क क्रमांक :-

सही ,

गट समन्वयक ,
गट संसाधन केंद्र (पाणी व स्वच्छता)

प्रपत्र क

निर्मल दुताने (motivator) सादर करावयाचे प्रमाणपत्र

प्रवर्तकाचे नाव -

प्रवर्तकाचे पद / पत्ता -

ग्रामपंचायत -

तालुका -

जिल्हा -

अ. क्र.	कुटुंब प्रमुखाचे नाव	कुटुंबातील सदस्य संख्या	वाडी/गाव पाडा/वस्ती	घर क्र.	दारिद्र्य रेषेखालील / दारिद्र्य रेषेवरील	निर्मल भारत अभियान व मनरेगा एकत्रिकरणातून शौचालय बांधले आहे काय (होय/नाही)	असल्यास मस्टर क्र.	लाभार्थी तपशील *	शौचालय बांधकाम दिनांक	कुटुंब प्रमुखाची सही व दिनांक	कुटुंबातील सर्व सदस्य नियमित त शौचालय वापरतात काय	प्रस्तावित भत्ता रक्कम रु.
1	2	3	4	5		6	7	8	9	10	11	12

स्वाक्षरी

स्वाक्षरी

(निर्मलदुत)

(ग्रामसेवक)

1. निर्मल भारत अभियान व मनरेगा एकत्रिकरणातून शौचालय बांधले आहे काय ?
2. असल्यास निधी वितरित करण्यात आला आहे काय?

स्वाक्षरी

स्वाक्षरी

(गट विकास अधिकारी)

गट समन्वयक ,

गट संसाधन केंद्र (पाणी व स्वच्छता)

* अनुसुचित जाती / अनुसुचित जमाती, लहान व सीमांत शेतकरी, भूमीहीन मजूर, शारीरिक दृष्ट्या अपंग व्यक्ती व महिला कुटुंब प्रमुख असलेली कुटुंबे.

